

การวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับปัญหาการเผาในที่โล่ง: กรณีไฟป่าและไฟบนดินในประเทศไทย*

ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL LAW ENFORCEMENT ON THE ISSUE OF OPEN BURNING: THE CASE OF FOREST FIRES AND GROUND FIRES IN THAILAND

เฉลียว นครจันทร์

Chaliew Nakornjuntra

นักวิชาการอิสระ

Independent scholar, Thailand

Corresponding Author's Email: Chaliao1419@gmail.com

วันที่รับบทความ : 3 กรกฎาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 9 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 10 กรกฎาคม 2568

Received 3 July 2025; Revised 9 July 2025; Accepted 10 July 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการเผาในที่โล่งในประเทศไทย วิเคราะห์ปัจจัยและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงเสนอแนะแนวทางการพัฒนามาตรการและกลไกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างยั่งยืน งานวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 24 คน รวมถึงการวิเคราะห์เอกสารทางกฎหมายและข้อมูลภาคสนามอื่น ๆ

ผลการวิจัยพบว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องมีความครอบคลุมแต่ยังขาดความชัดเจนในบางประเด็น ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายมีข้อจำกัด ทั้งในด้านการ

Citation:

* เฉลียว นครจันทร์. (2568). การวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับปัญหาการเผาในที่โล่ง: กรณีไฟป่าและไฟบนดินในประเทศไทย. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(4), 44-56.

Chaliew Nakornjuntra. (2025). Analysis Of Environmental Law Enforcement On The Issue Of Open Burning: The Case Of Forest Fires And Ground Fires In Thailand.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 3(4), 44-56.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ประสานงานระหว่างหน่วยงาน ขาดแคลนทรัพยากรบุคคลและเทคโนโลยี งานวิจัยเสนอว่าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายควรพัฒนากลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน เพิ่มการลงทุนในทรัพยากรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมและให้ความรู้แก่ชุมชน นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายและบทลงโทษให้มีความชัดเจนและเข้มงวดมากขึ้น งานวิจัยได้นำเสนอการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ กฎหมายและบทลงโทษ การประสานงานและความร่วมมือ ทรัพยากรและเทคโนโลยี และความรู้พร้อมการมีส่วนร่วมของชุมชน โมเดลนี้เป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการจัดการปัญหาการเผาในที่โล่งของประเทศไทยในอนาคต

คำสำคัญ: การบังคับใช้, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, การเผาในที่โล่ง, ไฟป่า, ไฟบนดิน

Abstract

This research aims to study the enforcement of environmental laws related to open burning control in Thailand, analyze the factors and obstacles affecting the effectiveness of law enforcement, and propose appropriate measures and mechanisms to sustainably address this issue. The study employs a qualitative research approach, collecting data through in-depth interviews with 24 government officials, relevant agencies, as well as analyzing legal documents and other field data. The findings reveal that while the existing environmental laws are comprehensive, they lack clarity in certain aspects, resulting in limitations in enforcement. Key challenges include poor coordination among agencies, insufficient human resources and modern technology. The research suggests that to enhance law enforcement effectiveness, it is necessary to develop coordination mechanisms between agencies and communities, increase investment in resources and modern technologies, and promote community participation and awareness. Additionally, legal provisions and penalties need to be updated to be clearer and more stringent. The study presents an integrated model of environmental

law enforcement consisting of four main components: legislation and penalties, coordination and collaboration, resources and technology, and community knowledge and participation. This model serves as a critical framework to improve the efficiency and sustainability of managing the open burning problem in Thailand moving forward.

Keywords: Enforcement, Environmental Law, Open Burning, Forest Fires, Ground Fires

บทนำ

ปัญหาการเผาในที่โล่งไม่ว่าจะเป็นไฟป่าหรือไฟบนดินเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยของประชาชน และคุณภาพอากาศของประเทศอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงปัญหานี้ และได้ประกาศนโยบายควบคุมการเผา รวมถึงการออกกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อควบคุมและลดปัญหาการเผาในที่โล่ง เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ซึ่งมุ่งหวังให้เกิดการบริหารจัดการไฟป่าและการเผาไหม้ในพื้นที่เกษตรกรรมอย่างเหมาะสม (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) ทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพเน้นความสำคัญของการบังคับใช้ที่เข้มงวดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำกับดูแล

ในปัจจุบันปัญหาการเผาในที่โล่งยังคงทวีความรุนแรงและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายยังไม่ครอบคลุมและมีข้อจำกัด เช่น การขาดแคลนทรัพยากรเจ้าหน้าที่ การไม่สามารถตรวจจับการเผาในเวลาที่เหมาะสม รวมถึงการบังคับใช้ที่ไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้ปัญหาการเผายังคงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน (Talukdar, A. R., Ahmad, F., Goparaju, L., Choudhury, P., Qayum, A., & Rizvi, J. (2024) ทฤษฎีเกี่ยวกับความยั่งยืนเน้นว่าการแก้ไขปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ (Ostrom, 1990)

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ คือ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเกษตรกรในพื้นที่ที่ประสบปัญหาการเผาใน

ที่โล่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีบทบาทและมุมมองที่แตกต่างกันต่อปัญหาดังกล่าว งานวิจัยก่อนหน้านี้พบว่าเกษตรกรบางส่วนยังมีพฤติกรรมการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก และมีความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อมไม่ทั่วถึง ขณะที่เจ้าหน้าที่เผชิญกับข้อจำกัดทั้งด้านกำลังคนและเครื่องมือสนับสนุน (Vaddhanaphuti, 2023)

ด้วยความรุนแรงและความซับซ้อนของปัญหาการเผาในที่โล่งในประเทศไทย งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและครอบคลุม เพื่อระบุข้อจำกัดและปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบังคับใช้ ผลการศึกษาจะช่วยสนับสนุนการวางนโยบายและแนวทางการจัดการปัญหาไฟป่าและไฟบนดินอย่างเหมาะสม ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญหา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและบังคับใช้กับการเผาในที่โล่งในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและอุปสรรคที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการเผาในที่โล่ง
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางและมาตรการที่เหมาะสมในการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งอย่างยั่งยืน

สมมติฐานการวิจัย

1. การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลให้การควบคุมการเผาในที่โล่งมีประสิทธิภาพต่ำกว่าที่ควรจะเป็น
2. ปัจจัยด้านทรัพยากรบุคคล เครื่องมือ และความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ มีผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับการเผาในที่โล่ง
3. การพัฒนากลไกการบังคับใช้กฎหมายที่ครอบคลุมและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

กฎหมายสิ่งแวดล้อมถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการเผาในที่โล่งซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสุขภาพประชาชนในประเทศไทย พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เป็นกรอบกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมไฟป่าและการเผาในที่โล่ง (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) อย่างไรก็ตามการบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการควบคุมการเผา

ผลงานวิจัยของมัทนา ปัญญาคำ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2021) วิเคราะห์ปัญหาไฟป่าในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าการเผาไหม้ในพื้นที่เกษตรกรรมและป่าธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีกฎหมายควบคุมเนื่องจากมีปัจจัยหลายด้าน เช่น ขาดการบังคับใช้ที่เข้มงวด การขาดแคลนเจ้าหน้าที่ และการขาดความร่วมมือจากชุมชน ส่งผลให้เกิดมลพิษทางอากาศในระดับวิกฤตในช่วงฤดูแล้ง

งานวิจัยของชัชฎาภรณ์ แสงมะณี (2567) เน้นถึงข้อจำกัดของระบบติดตามและบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย โดยเฉพาะการตรวจจับไฟป่าที่ล่าช้าและขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงระบบการจัดการข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน ส่งผลให้การตอบสนองต่อไฟป่ามีประสิทธิภาพต่ำและปัญหาการเผายังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาเชิงสังคมศาสตร์โดย ตุลญา โรจน์ทั้งคำ (2563) พบว่าเกษตรกรในพื้นที่ภาคเหนือบางส่วนยังคงใช้วิธีเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก แม้ว่าจะทราบถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพก็ตาม สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการขาดทางเลือกทางการเกษตรที่เหมาะสม และการขาดความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบดังกล่าว ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมความรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผ่านนโยบายและการศึกษา

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน (Ostrom, 1990) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน เช่น ไฟป่าและการเผาในที่โล่ง โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรและบังคับใช้กฎหมายจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของมาตรการควบคุมไฟป่าจนถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในระบบติดตามและตอบสนองต่อเหตุการณ์ไฟป่าและการเผาในที่โล่ง รวมทั้งการสร้าง

ความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับรากหญ้า เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบังคับใช้กฎหมายและลดผลกระทบต่องีวแวดล้อมและสุขภาพประชาชนในระยะยาว

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่ามีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมและปัญหาการเผาในที่โล่งในประเทศไทยในด้านต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมาย ผลกระทบจากไฟฟ้า และพฤติกรรมของเกษตรกร รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหา อย่างไรก็ตามยังขาดการศึกษาเชิงลึกที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ประสิทธิภาพและข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ชุมชน และภาคประชาสังคม งานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำเสนอแนวทางหรือมาตรการที่สอดคล้องและเหมาะสมสำหรับการปรับปรุงระบบบังคับใช้กฎหมายในเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งที่ยังคงเป็นปัญหาต่อเนื่องและซับซ้อนในประเทศไทย การขาดการวิจัยในประเด็นนี้จึงเป็นช่องว่างที่ต้องการการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการพัฒนานโยบายและมาตรการที่มีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในกรณีปัญหาการเผาในที่โล่งอย่างเป็นระบบและรอบด้าน เพื่อเติมเต็มช่องว่างความรู้ดังกล่าว และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาการจัดการและควบคุมปัญหาไฟฟ้าและไฟบนดินในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในกรณีการเผาในที่โล่ง โดยเน้นการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลัก เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เอกสารทางกฎหมาย รวมทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์จากภาคสนามเพื่อเข้าใจบริบทและข้อจำกัดในการปฏิบัติจริง

ประชากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่ป่าไม้ พื้นที่ที่ประสบปัญหาการเผาในที่โล่งในภาคกลางของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่างถูกคัดเลือกโดยใช้วิธีการเจาะจงกลุ่ม (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีประสบการณ์และบทบาทโดยตรง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)ในการศึกษานี้ประกอบด้วย 1) เจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษ เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช 2) เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ผู้นำชุมชน และ 4) สมาชิกของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเผา โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติหน้าที่หรือได้รับผลกระทบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกและหลากหลายมุมมอง

กลุ่มตัวอย่างถูกคัดเลือกโดยการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น โดยเลือกผู้ที่มีบทบาทสำคัญและสามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายและสถานการณ์การเผาในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างจะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องประมาณ 20-30 คนในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในจังหวัดกาญจนบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ที่พัฒนาโดยผู้วิจัย โดยอ้างอิงจากวัตถุประสงค์การวิจัย การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบาย สิ่งแวดล้อมและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้แน่ใจว่าเครื่องมือมีความครอบคลุม เนื้อหาถูกต้อง และสามารถนำไปใช้ได้จริงในภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความตรง (Validation) โดยผู้เชี่ยวชาญ 2 คน และมีการทดลองใช้ (Pre-test) กับกลุ่มนอกพื้นที่ศึกษาเพื่อนำมาปรับปรุงก่อนใช้จริง

การเก็บข้อมูลจะดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเผชิญหน้า (Face-to-face) โดยใช้เทคนิคการตั้งคำถามแบบปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และสามารถสะท้อนประสบการณ์ตรงได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ในบางพื้นที่เพื่อเสริมข้อมูลรวมทั้งมีการบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนามอย่างเป็นระบบ โดยขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลทุกครั้งตามหลักจริยธรรมการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกถอดความอย่างครบถ้วนและตรวจสอบความถูกต้องโดยเปรียบเทียบกับบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม จากนั้นนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยมีขั้นตอนหลักคือ การจำแนกหน่วยความหมาย (Meaning units) การสร้างหมวดหมู่ (Categories) และการสังเคราะห์แก่นสาระ (Themes) เพื่อให้สามารถตีความข้อมูลในเชิงลึกและเชิงบริบทของพื้นที่ศึกษาข้อมูลที่ได้จะถูกจัดกลุ่มและเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อ

หาความสัมพันธ์และความแตกต่าง รวมถึงสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลทางกฎหมาย วรรณกรรม และผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. จากการวิเคราะห์กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการเผาในที่โล่งในประเทศไทย พบว่ากฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดกรอบการควบคุมมลพิษทางอากาศ รวมถึงมาตรการจำกัดการเผาในที่โล่ง พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ที่ให้การคุ้มครองพื้นที่ป่าและกำหนดบทลงโทษสำหรับการเผาป่าอย่างผิดกฎหมาย รวมทั้งกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติควบคุมมลพิษและกฎกระทรวงที่ระบุรายละเอียดเพิ่มเติม (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) แม้ว่ากฎหมายเหล่านี้จะมีบทบัญญัติที่ครอบคลุมการควบคุมการเผาในที่โล่ง แต่พบว่ามีรูปแบบและขอบเขตของกฎหมายมีความไม่ชัดเจนในบางประเด็น เช่น การกำหนดนิยามของ “การเผาในที่โล่ง” และมาตรการควบคุมที่มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับประเภทพื้นที่และฤดูกาล ทำให้เกิดความคลุมเครือในการบังคับใช้ และเพิ่มความยากลำบากให้กับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ

การศึกษาจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า มีความท้าทายในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ เช่น กรมป่าไม้ กรมควบคุมมลพิษ และหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีกฎหมายและมาตรการที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนและช่องว่างในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการขาดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์กร ในด้านบทลงโทษ พบว่ากฎหมายกำหนดบทลงโทษทั้งในรูปแบบของค่าปรับและโทษทางอาญาสำหรับผู้ฝ่าฝืน แต่การบังคับใช้จริงมักพบปัญหาการบังคับใช้ที่ไม่สม่ำเสมอและขาดความเข้มงวด ซึ่งเป็นผลมาจากทั้งข้อจำกัดด้านกำลังเจ้าหน้าที่ การขาดข้อมูลและหลักฐานที่ชัดเจน รวมถึงแรงกดดันทางสังคมในพื้นที่ที่ยังมีความนิยมใช้วิธีการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ทางเกษตรกรรม

จากการวิเคราะห์เอกสารกฎหมายและข้อมูลสัมภาษณ์ ยังพบว่าแม้จะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องและครอบคลุมปัญหาการเผาในที่โล่ง แต่ยังขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการ

ประสานงานและติดตามผล รวมถึงระบบการเฝ้าระวังที่ทันสมัยและครอบคลุม ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพโดยรวมของการบังคับใช้กฎหมายและการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและไฟบนดินในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ

2. จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐและผู้เกี่ยวข้อง พบว่าอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย คือข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล ทั้งจำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีไม่เพียงพอ และขาดการฝึกอบรมที่เหมาะสมในการจัดการกับสถานการณ์ไฟฟ้าและไฟบนดิน นอกจากนี้ ยังพบปัญหาด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ล้าสมัย ทำให้การตรวจจับและควบคุมไฟทำได้ไม่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

อีกทั้งการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบังคับใช้ พบว่าการแบ่งแยกอำนาจและความรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจน รวมถึงความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างองค์กร ทำให้เกิดความล่าช้าและความซ้ำซ้อนในการดำเนินการ ซึ่งส่งผลให้การแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ พฤติกรรมและทัศนคติของเกษตรกรที่ยังคงใช้วิธีการเผาเป็นเครื่องมือเตรียมพื้นที่เพาะปลูกเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยากขึ้น แม้จะมีการให้ความรู้และรณรงค์ผ่านช่องทางต่าง ๆ แต่เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและขาดทางเลือกทางการเกษตรที่เหมาะสม ทำให้เกษตรกรบางส่วนยังคงทำตามวิธีเดิม (ตุลญา โรจน์ทั้งคำ, 2563)

จากมุมมองของเจ้าหน้าที่พบว่าชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการไฟฟ้าและการเผาในที่โล่ง ทำให้เกิดความรู้สึกละเลยและลดทอนแรงจูงใจในการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ความไม่ไว้วางใจในระบบกฎหมายและการบังคับใช้ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด สุดท้ายการขาดระบบข้อมูลที่ครบถ้วนและทันสมัยส่งผลต่อการวางแผนและตอบสนองต่อเหตุการณ์ไฟได้ไม่เหมาะสม การไม่มีฐานข้อมูลกลางทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและความไม่ต่อเนื่องในการจัดการ ขณะที่การขาดเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยจำกัดความสามารถในการเฝ้าระวังและจัดการไฟอย่างมีประสิทธิภาพ

3. จากการวิเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง งานวิจัยเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายโดยการพัฒนากลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีความชัดเจนและรัดกุมมากขึ้น เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนและช่องว่างในกระบวนการปฏิบัติ นอกจากนี้ควรจัดตั้งคณะกรรมการระดับพื้นที่ที่ประกอบด้วย

ตัวแทนจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานรัฐ ชุมชน และภาคประชาสังคม เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

การลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่นระบบติดตามไฟฟ้าแบบเรียลไทม์ การใช้ดาวเทียมและโดรน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจจับและตอบสนองต่อเหตุการณ์ไฟอย่างรวดเร็วและแม่นยำ ควรเน้นการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบของการเผาในที่โล่งและทางเลือกทางเกษตรกรรมที่ยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจ เพื่อสร้างความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันต่อทรัพยากรธรรมชาติ (Ostrom, 1990) สุดท้ายการปรับปรุงกฎหมายและมาตรการทางกฎหมายให้ทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทปัจจุบันเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะการกำหนดบทลงโทษที่เข้มงวดและชัดเจน พร้อมทั้งมีระบบติดตามและประเมินผลการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นและความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎหมาย (เดือนเด่น นาคสีหราช, 2016)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมาย กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและบังคับใช้กับการเผาในที่โล่งสะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้จะมีกฎหมายหลายฉบับที่ครอบคลุมปัญหาเหล่านี้ แต่ข้อจำกัดในเรื่องความชัดเจนของบทบัญญัติและการบังคับใช้จริงยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับข้อสรุปของวีระยุทธ หอมชื่น (2022) ที่ระบุว่ากฎหมายในปัจจุบันมีความคลุมเครือและขาดความชัดเจนในด้านการบังคับใช้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้การแก้ไขปัญหาไฟป่าและการเผาในที่โล่งในประเทศไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

นอกจากนี้อุปสรรคด้านทรัพยากรบุคคลและเทคโนโลยีที่พบในการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอดิสร ภูสาระ และสุมาลีณี สาดสง่า (2024) ที่เน้นว่าการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญและเครื่องมือทันสมัยเป็นปัจจัยสำคัญที่จำกัดความสามารถในการควบคุมไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อจำกัดนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการจัดสรรทรัพยากรและพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อเสริมสร้างระบบการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มแข็ง

ความไม่ชัดเจนในการประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ เป็นอุปสรรคสำคัญในการบังคับใช้กฎหมายนี้ สอดคล้องกับข้อค้นพบซึ่งชี้ให้เห็นว่าการขาดกลไกการประสานงานและการ

สื่อสารที่มีประสิทธิภาพทำให้เกิดช่องว่าง และความซ้ำซ้อนในกระบวนการจัดการปัญหาไฟฟ้า ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Ostrom (1990) ที่เน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน

ผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและทัศนคติของเกษตรกรที่ยังคงใช้การเผาเป็นวิธีเตรียมพื้นที่ปลูก สะท้อนถึงความท้าทายด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่สามารถละเลยได้ งานวิจัยของ Pasukphun (2018) ได้ระบุว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและความรู้ความเข้าใจที่จำกัดทำให้เกษตรกรยังใช้วิธีนี้ แม้ว่าจะทราบถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมแล้วก็ตาม ประเด็นนี้เน้นย้ำความจำเป็นของการรณรงค์ส่งเสริมความรู้และการพัฒนาทางเลือกเกษตรกรรมที่เหมาะสมควบคู่กันไป

ประเด็นสุดท้ายในการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการประสานงานและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย ที่เน้นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเฝ้าระวังและจัดการไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ชุมชน และภาคประชาสังคม รวมทั้งการพัฒนากฎหมายและบทลงโทษให้ชัดเจนและเข้มงวด เป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยลดปัญหาการเผาในที่โล่งในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับปัญหาการเผาในที่โล่งในประเทศไทย พบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องมีความครอบคลุมแต่ยังขาดความชัดเจนและมีข้อจำกัดในการบังคับใช้จริง โดยเฉพาะในเรื่องการประสานงานระหว่างหน่วยงาน การจัดสรรทรัพยากรบุคคลและเทคโนโลยี รวมถึงการส่งเสริมความรู้และความร่วมมือของชุมชนและเกษตรกร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านี้ส่งผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย และยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ปัญหาการเผาในที่โล่งยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยได้เสนอแนะแนวทางพัฒนาที่ครอบคลุมในด้านการปรับปรุงกฎหมาย การสร้างกลไกประสานงานที่เข้มแข็ง การนำเทคโนโลยีมาใช้ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ งานวิจัยได้นำเสนอรูปแบบการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน คือ กฎหมายและบทลงโทษ การประสานงานและ

ความร่วมมือ ทรัพยากรและเทคโนโลยี และความรู้พร้อมการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งของประเทศไทยในอนาคต ซึ่งจากการวิจัยผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ปรับปรุงกฎหมายและบทลงโทษ ควรเร่งรัดการปรับปรุงบทบัญญัติกฎหมายให้มีความชัดเจน ครอบคลุม และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมและเข้มงวด เพื่อเสริมสร้างความเคร่งครัดและความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด

1.2 เสริมสร้างกลไกการประสานงาน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้งกลไกการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและชัดเจน เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนและเพิ่มความรวดเร็วในการตอบสนองต่อปัญหาการเผาในที่โล่ง โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างกรมป่าไม้ กรมควบคุมมลพิษ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการเผาในที่โล่ง ควรมีการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการเผาในที่โล่งเพื่อเข้าใจแรงจูงใจและพฤติกรรมของเกษตรกร รวมถึงผลกระทบต่อสุขภาพและวิถีชีวิตของชุมชนในระยะยาว

2.2 วิจัยแนวทางการสร้างแรงจูงใจและการเปลี่ยนพฤติกรรมเกษตรกร ควรศึกษาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมให้เกษตรกรเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเผาเป็นวิธีการเกษตรกรรมที่ยั่งยืน รวมทั้งการประยุกต์ใช้เทคนิคและนวัตกรรมทางการเกษตรที่เหมาะสมในบริบทของแต่ละพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2567). รายงานสถานการณ์และการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศและเสียงของประเทศไทย ปี 2566. กรุงเทพฯ: กรมควบคุมมลพิษ.

ชัชฎาภรณ์ แสงมะณี. (2567). แนวทางการขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่า ฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM2.5) และหมอกควัน อย่างยั่งยืน. วารสารการจัดการการท่องเที่ยว นันทนิจิตและจิตบริการ, 6(2), 18-43.

- เดือนเด่น นาคสีหราช. (2016). มาตรการทางกฎหมายป่าไม้ของประเทศไทยกับพลวัตแห่งภูมิภาคอาเซียนในการร่วมมือกันป้องกันปัญหาหมอกควันข้ามแดนจากไฟป่า. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน*, 12(1), 98–113.
- ตุลญา โรจน์ทั้งคำ. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนเกี่ยวกับการควบคุมการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร. *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 13(1), 37- 56.
- มัทนา ปัญญาคำ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2021). พัฒนาการนโยบายไฟป่าและหมอกควัน : กรณีศึกษานโยบายไฟป่าและหมอกควัน จ.เชียงใหม่. *วารสารการบริหารปกครอง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 10(1), 407–446.
- อดิศร ภูสาระ และสุมาลินี สาดสำง. (2024). การระดมทรัพยากร: การจัดการไฟป่าพื้นที่ดอยผาหม่น อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย. *วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 7(1), 1–17.
- Pasukphun, N. (2018). Environmental health burden of open burning in northern Thailand : A review. *PSRU Journal of Science and Technology*, 3(3), 11–28.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talukdar, A. R., Ahmad, F., Goparaju, L., Choudhury, P., Qayum, A., & Rizvi, J. (2024). Forest fire in Thailand: Spatio-temporal distribution and future risk assessment. *Natural Hazards Research*, 4(1), 87–96.